

janje tistih problemov, ki jih žene niso mogle rešiti same in glede katerih ga je prosil za pomoč tudi sodelavec.

Za te dopolnilne ra
ki smo jih že navedli.

Kadar socialni dela
nosečnost ali svoj čas ž
že v razgovoru pred se
S tem ji prošnje ne zav
nava pred komisijo.

Ko obrazložimo, za
drugo rešitev, obenem p
komisije vloži ugovor r
da se laže sprijazni z r
je s tem olajšano, ker s

V izjemnih primer

odkrivala pred sodelavcem in v okolju, kjer je poznana, temveč se sama obrne neposredno na komisijo, mora vse gradivo za komisijo pripraviti socialni delavec sam. Seveda to ne more biti pravilo, pač pa v tem smislu upoštevamo prošnjo žene v izrednih in utemeljenih primerih.

veljajo prav tista načela,

sličnih primerov (visoka
ne bo odobren splav, jo
vno rešitev njene vloge.
a se njen primer obrav-

iščemo z njo po potrebi
per zavrnitev prvostopne
ženo počasi pripravimo,
komisije. Delo komisije
s takim primerom.

la bi potrebo po splavu.

(Konec prihodnjich)

Diagnosticiranje in zdravljenje rakavih obolenj

Dr. Majda Mačkovšek - Peršič

Vsako živo bitje se neprestano obnavlja in vsak dan nastane več milijonov novih celic, ki nadomestijo stare, odmrle. Kakor v vsakem drugem živem organizmu ima tudi v človeškem telesu sleherno tkivo to lastnost, da tvori sebi enake celice z istimi lastnostmi. V rasti vladata red in smotrnost. Zgodi se kdaj — zakaj, ne vemo — da zgubijo celice svoje prvotne normalne lastnosti in da naenkrat začno rasti nepravilno, nenačrtno, brez reda, avtonomno. Skupek takih celic je novina (tumor). Če pa take celice zgubijo podobnost z drugimi celicami tkiva, iz katerega izhajajo, se množijo hitreje, tvorijo zasevke, povzročajo kaheksije in tedaj govorimo o malignomu — o rakavih celicah, o raku.

Rak lahko nastane pri vseh živih bitjih: pri rastlinah, živalih in človeku. Pri človeku ne glede na starost, spol, socialno okolje in raso. Vendar opazujemo nekatere vrste raka pretežno pri eni starostni skupini, spolu in rasi, drugo vrsto pri drugih skupinah. Rak se lahko razvije iz katerega koli organa, iz katerega koli tkiva. Ločimo ga po izvoru. Karcinom nastane iz epitelialnih celic, sarkom pa iz opornega tkiva. Omenim še sistemska obolenja, to je obolenja, kjer rak zajame velik del nekega sistema, n. pr. limfatična tkiva, hematopoetično tkivo itd.

To so limfogranulomi, retikulosarkomi, levkemije.

Rak raste tako, da se vrašča v okolišno tkivo ali pa se širi v lumen limfnih ali krvnih poti. Skupek rakavih celic se lahko odtrga od prvotnega tumorja in potuje po limfnih poteh v regionalne bezgavke. Potuje po krvnih žilah in se vzgnezdi (razseje, metastazira) kjer koli v telesu. Tod vzbrsti na novo, odriva

in uničuje normalno tkivo. V telesni duplini (abdomen, sinusi, pljuča) se rakave celice odtrgajo od primarnega tkiva, padejo na oddaljeno mesto, kjer se vzgnezdi in razrastejo. Metastaza ali zasevek je torej odtrgan, oddeljen košček raka, ki je na kakršen koli način pripotoval na nekoliko bolj oddaljeno mesto v organizmu in se tam vzgnezdil. Teoretično lahko metastazira karcinom v prav vsak organ. Praktično pa vemo, da imajo metastaze določenih rakavih obolenj določena predilekcijska mesta. Tako n. pr. se rak dojke zaseje v kosti, sarkom kosti v pljuča itd.

Če raka zdravimo, lahko na videz povsem izgine ali se za daljšo dobo vsaj umiri, nato pa vzbrsti na novo in se večja. Ta pojav, ki je raku lasten, imenujemo recidiv.

Rak tudi zastruplja ves organizem. Organizem slabi, ta pojav imenujemo kaheksijo.

Da rak nastane, se ne smemo čuditi. Pravzaprav bi se morali čuditi, da ne nastane večkrat — spričo tolikernih celičnih delitev in množitev od oplojene celice dalje do odraslega organizma.

Osnovnega vzroka, zakaj prav določena celica dobi karakter rakave celice, ne vemo. Poznamo pa nekatere vplive, ki lahko, če se ponavljajo, obenem z drugimi činitelji povzročijo raka. To so termični, mehanski in kemični vplivi.

Vemo, da se rak pojavi tudi pri hormonalnih disfunkcijah. Razen tega poznamo nekatere bolezni in lezije, iz katerih se večkrat razvije rak. Najpomembnejše med temi so: hiperkeratoze, kravroza vulve, levkoplakije, pigmentirani nevusi, multiple polipoze debelega črevesa in želodca, gastritis, posebno anacidni gastritis, ulkus želodca, mastitis cystica fibrosa, mamma sanguinea, nodozne golše, ovarijski tumor, miom maternice, vnetje cerviksa in cervikalni polip.

Navedene bolezni so tako imenovane prekanceroze.

Z n a k i r a k a. Oglejmo si stvar patološko-anatomsko. Ker je rak skupek celic, ki raste neorganizirano, se v njem živci in krvne žile ne tvorijo pravilno. Tako se zgodi, da rakavo tkivo posebno v sredini nekrotizira, ker ne dobi dovolj hrane. Od tod ranica, ki rosi in se iz nje cedi! Če razpade rakavo tkivo, ki je razjedlo krvne žile, začne rak krvaveti. Rakave celice rastejo, se množijo, napravi se bulica, ki ovira normalno delovanje organizma. Tako n. pr. bula v svetlini črevesa ovira prebavo, tumor na glasilki preprečuje njeno pravilno vibracijo. Če se rak širi in začne pritiskati na živce ali vraščati v živce in jih destruirati, nastane bolečina.

Rak lahko uniči ves organizem in mu na ta način prepreči funkcijo. Tako n. pr. rak ali metastaze raka v jetrih povzročijo lahko insuficienco jeter. Rak v možganih, če se razraste, lahko prepreči delovanje možganov. Kot smo opisali, lahko iz rakavega tkiva večkrat po malem in dolgo krvavi, tako nastanejo anemije zaradi izčrpanosti kostnega mozga. Lahko pa rak tudi zastrupi kostni mozeg in preprečuje tvorbo krvnih elementov. Če se rak razraste po kosti, jo lahko tako zelo razje, da kost ne vzdrži pritiska in se zlomi (patološka fraktura).

Vsa ta dejstva moramo imeti pred očmi, kadarkoli obravnavamo simptome raka na posameznih organih. Tudi ne smemo mimo dejstva, da se razni primeri primarnega raka lahko pojavijo na različnih organih, in to hkrati ali drug za drugim. V nobenem primeru rak ne imunizira organizma tako, da bi ga obvaroval novega rakavega obolenja. Bistvenega pomena za zdravljenje raka je, da ga odkrijemo v zgodnjem stadiju. Velikanska je razlika v uspehu terapije med rakom, ki ga zdravimo v zgodnjem stadiju, in rakom, ki ga zdravimo bolj pozno.

Kako diagnosticiramo raka?

Zelo važna je anamneza in zelo važen je tudi klinični pregled pacienta. Nato sledijo še drugi pregledi, t. j. citološki, histološki, hormonalni, rentgenološki, endoskopski in laboratorijski. Za prakso absolutno važna sta anamneza in klinični pregled. Vsaj polovico rakavih obolenj lahko odkrijemo na ta način.

Amerikanci so napravili shemo, na katero poleg medicinskega kadra opozarjajo tudi same laike. Sumljivi na raka so tile znaki:

1. vsaka ranica (ali krastica), ki se dolgo ne zaceli,
2. vsaka neboleča bula, oteklina, zlasti v prsni žlezi, na ustnicah, jeziku ali na drugih mehkih delih telesa,
3. vsaka nenavadna krvavitev ali izcedek,
4. trdovratne motnje v želodcu ali nenavadna izguba telesne teže,
5. trdovratna hripavost ali kašelj ali težave pri požiranju,
6. vse nenavadne spremembe v rednem odvajanju.

To shemo si velja zapomniti, ker lahko njej prilagodimo tudi anamnezo raka. Prav je, da vsakega pacienta, ki pride v ambulanto, čeprav samo zaradi nahoda, vprašamo tudi v tem smislu.

Vprašanja bi bila: Ali pacient kašlja, ali ga boli želodec, ali lahko požira, ali je prebava v redu. Če ne, ali ima driske, zaprtje, ali se menjajo driske z zaprtjem, ali je blato normalno, ali je v blatu kaj krvi ali sluzi. Ali je kjerkoli opazil kakšno bulico, ki je prej ni bilo, ali krastico, ali ranico. Ali ima na koži kakšen temen madež. Žene je treba vprašati, če imajo vaginalni iztok, redno ali neredno perilo. Moške, če lahko urinirajo. Vprašati je treba, če pacient hujša, če se slabo počuti, ali ima kakršne koli težave ali nove nevšečnosti v občutkih telesa.

Take in podobne težave je kdaj pa kdaj imel že vsak odrasli in niso pome-nile nič hudega. Če so pa trajne, recimo, če trajajo nekaj tednov, in to vedno na istem mestu, moramo biti nanje pozorni in zelo previdni.

Prav bi bilo, da vsakemu pacientu, pa naj pride za katero koli bolezen, pogledamo v usta, morda tudi v grlo, prepalpiramo abdomen, pregledamo rektum, pretipljemo dojke, napravimo ginekološki pregled, pregledamo kožo.

Rentgenološki pregled, posebno rentgenska slika, nam lahko odkrije raka na pljučih. Rentgenski pregled požiralnika in želodca in pasaža črevesja nam odkrije lahko raka na požiralniku, želodcu in tankem črevesu. Irigoskopija nam lahko odkrije raka na rektumu in debelem črevesu.

Slikanje kosti nam odkrije sarkom in metastaze v kosteh.

Laboratorijski pregled urina nam lahko pokaže v sedimentu eritrocite, ki nas morda napote do diagnoze raka na ledvicah. Pozitivna bencidinska proba nam lahko nakaže raka v intestinalnem traktu. Pregled želodčnega soka je važen pri odkrivanju raka na želodcu. Pregled krvi nam lahko dokaže levkemijo ali pa nas opozori na anemije, katerih vzrok je lahko često rak.

Citološka preiskava se iz dneva v dan bolj uveljavlja. Iz celic, ki se odločijo od raka in ki jih lahko dobimo v izcedku, v punktatu, brisu ali v pljunku ter jih na poseben način pobarvamo po Papanicolaou, lahko določimo ali izključimo maligno obolenje.

Če damo pod mikroskop delček tkiva, ki ga izrežemo, odščipnemo ali izpraskamo, lahko točno določimo, ali je tkivo rakavo ali normalno.

Paziti moramo, da pri tem raka ne propagiramo. Zato naj uporabljajo to metodo le klinike in bolnice, ne pa sektorske ambulante.

Poznamo še različne skopije. S primernimi aparati gledamo na ta način svetline organov ali v dupline telesa. To so bronhoskopija, cistoskopija, gastrokopija, laparoskopija, kuldoskopija, kolposkopija, rektoskopija.

Praktični zdravnik bi lahko rektoskopiral tudi sam.

Detekcija raka

Možna sta dva načina: Dober ambulantni pregled (splošni) vsakega, tudi zdravega človeka. Množični pregledi, nanašajoči se na odkrivanje raka na določenem organu, n. pr. fluorografiranje, množični ginekološki pregledi določene skupine prebivalstva itd.

Preventiva raka

Odstranjevati moramo po možnosti škodljive vplive. Zdraviti moramo prekanceroze. Tudi zgodnja diagnostika pomeni tu preventivni ukrep.

Raka zdravimo na več načinov

Lahko ga operativno odstranimo. Lahko ga uničimo z rentgenskim ali radijskim obsevanjem in z radioaktivnimi izotopi. Rast raka preprečujemo s kemoterapevtiki in hormoni. Te metode lahko tudi kombiniramo.

Kirurški poseg teži za tem, da raka odstrani v celoti, kar pa glede na značaj bolezni žal ni vedno mogoče. Ker je nevarnost, da bi raka pri operaciji še bolj propagirali, zato včasih preoperativno obsevamo, da omrtvimo rakave celice, ki so po obsevanju dosti manj vitalne in nevarne in imajo zato dosti manj možnosti za rast, kot bi jo imele sicer.

Terapija z obsevanjem. Rentgenski in radijski žarki so žarki, ki uničijo v zadostni količini vsako celico, vsako živo bitje. Te žarke uporabljamo v terapiji, ker uničujejo predvsem mlado, neorganizirano, nediferencirano raščo, to se pravi rakave celice dosti bolj kakor normalne celice. Zato lahko apliciramo samo tolikšno količino žarkov, da uničijo raka, ne poškodujejo pa bistveno okolišnega zdravega tkiva, ki nam je v borbi proti raku odličen zaveznik, saj se iz tega zdravega tkiva regenerira del organa oziroma se na rakovem mestu stvori brazgotina. Vir teh žarkov nam je lahko rentgenski aparat, radij ali umetni radioaktivni izotopi. Rentgenski aparat je skonstruiran tako, da žarke, ki se tvorijo v rentgenski cevi, uperimo na oboleli organ lahko na več načinov. Cev bodisi niha okoli obolelega organa ali opisuje spiralo okoli obolelega mesta, ali pa dobimo raka v križni ogenj s tem, da ga obsevamo z več polj in tako varujemo kožo, katero bi preveč prizadeli, če bi globlje ležeči organ obsevali z enega mesta. Pri raku na koži in podkožju pa moremo obolelo mesto obsevati neposredno samo z enega polja.

Radijska sol — beli prašek — je spravljena v cevčicah ali iglah, ki jih polagamo na oboleli ali v oboleli organ in njegovo bližino. Igle vbadamo v samo rakavo tkivo. Radioaktivni izotopi so nam lahko stalni vir obsevanja, kot n. pr. kobaltova bomba, ali pa jih raztopljene vbrizgamo v človeško telo, kjer selektivno uničujejo rakavo tkivo.

Zdravljenje s kemoterapevtiki

Kemoterapevtiki, s katerimi zdravimo raka, so posebna vrsta kemičnih spojin, ki preprečujejo rast celic in včasih tudi ubijajo, vendar mlade in neorganizirane dosti hitreje kakor pa normalne, odrasle; zato jih lahko uporabimo pri zdravljenju raka. Posebno se obnesejo pri sistemskih obolenjih, kot so levkemije, limfosarkomi in limfogranulomi, manj pa pri sarkomih in karcinomih, dasi jih včasih uporabljamo tudi v teh primerih. Od kemoterapevtičnih sredstev se danes uporabljajo zlasti: Antimit, Mileran, Leukeran, E — 39, Sarkolizin, Tiotepa.

Zdravstve

injskih sester

K razmišljanju i tudi v borbi proti ra skupnost, s čimer šel podčrtati, da dobita svoj pravi smisel še naloge ali ideje z u namenom, da bi uspe jih rak nalaga človeka in skupnosti.

Dejstvo je, da je rak bolezen, ki se širi in ima svoje čedalje pogostnejše žrtve tudi med mlajšimi ljudmi v njihovem najplodovitejšem življenjskem obdobju.

Iz statističnega pregleda o umrljivosti iz leta 1955 je razvidno, da v Sloveniji umrje za rakom letno ca. 1700 ljudi, to se pravi štirje na dan, oziroma da je od umrlih vsak deseti umrl za rakom. V starosti 40 do 60 let umre celo vsak četrti prebivalec. Pri ženah med 40. in 44. letom sta med petimi umrlimi dve žrtve raka. Že iz tega skopega prikaza je razvidno, kako važen in neogibno potreben je radikalni poseg v borbo zoper to zavrtno bolezen.

Kakor pri vsaki zdravstveni dejavnosti, gre tudi v borbi proti raku predvsem za to, da spoznamo njegovo problematiko in metode zdravstvenega dela pri zgodnjem odkrivanju te bolezni.

Evidenco rakavih obolenj na svojem delovnem področju morajo voditi oziroma naj bi vodili zdravstveni domovi, zdravstvene postaje, ambulate ali postaje za raka, tako da iz njihovih statističnih in drugih podatkov zdravstveni kader lahko dobi vpogled v krajevno problematiko in stanje te bolezni. Tudi patronažne sestre kot člani teama teh ustanov bodo po teh podatkih oziroma na podlagi krajevne problematike uskladile svoje zdravstveno, socialno in pedagoško delo.

Najvažnejši činitelj v našem boju proti raku je prizadevanje, da ga pravočasno spoznamo že v njegovih začetkih in da ga takoj zdravimo. Močno sredstvo v tej borbi je tudi zdravstvenoprosvetna aktivnost posameznika, družine in

o pravem prijemu, da bi j koristnega za človeka in vo vsebino. Tudi moramo in naša ljubezen do dela a uresničujemo konkretne čnih pripomočkov, pač z vje in lajšati bremena, ki